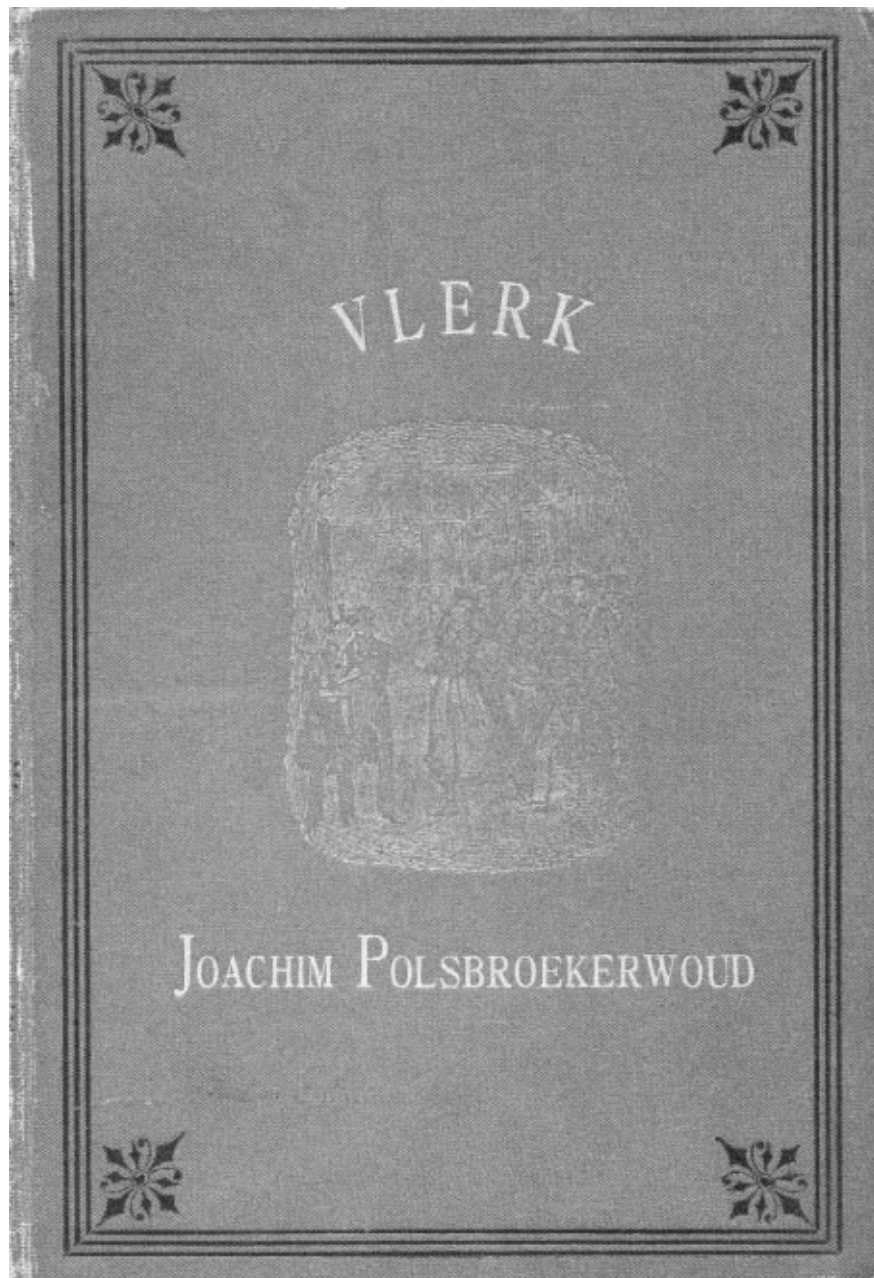

© JEAN KOENE 1994

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, gekopieerd of overgenomen,
zonder de schriftelijke toestemming van de schrijver.

Het geheim van vlerk

Bernard Gewin (1812-1873)

HET GEHEIM VAN VLERK

De schrijver Nicolaas Beets (1814-1903), beter bekend onder zijn schuilnaam Hildebrand, droeg in zijn jonge jaren een 'jeune france'. Met die noviteit, een baardje van speciale snit, viel hij in het Leidse studentenmilieu bepaald niet uit de toon, integendeel, de 'jeune france' behoorde daar zo'n beetje tot de bon ton. In zijn *Camera Obscura* (1839) maakt Beets meermalen gewag van die typische studentenmode, met name in de schetsen 'De Barbier', 'De Huurkoetsier' en 'De Baker'. In *De Huurkoetsier* krijgen we een modieuze Leidse student te zien.

Het bovenraam opent zich; een jong mensch met een zijden doek om het hoofd (studenten haten slaapmutsen), en een jeune france om de kin, kijkt er uit, in een japon van schotsche ruiten.

Beets had een stel vrienden, waaronder J. Knepelhout (1814-1885) en J.P. Hasebroek (1812-1896), die evenals hij de schrijfkunst beoefenden en evenals hij een jeune france hadden laten aanbrengen. Op afbeeldingen die van hen bewaard zijn gebleven, zien we hen altijd met een 'barbe à la Jeune France': 'een ringbaardje om de kin'. Die baardjes zijn op de oude plaatjes niet altijd even gemakkelijk te onderscheiden - vaak lijkt het of de etsers of de graveurs met onvaste hand hun kin heeft gemodelleerd - maar een scherp waarnemer ontgaan ze niet.

Het rafelige, strak geschoren ringbaardje was een distinctief van veel Leidse studenten. Ze droegen het om zich te onderscheiden van militairen, die knevels droegen, en van minder geciviliseerde mannen, die met een volle baard rondliepen. Maar het ringbaardje betekende nog wel wat meer. Het maakte duidelijk, dat de bezitter ervan zichzelf tot de avant-garde, tot de nieuwlichters rekende. Nadat zich in Duitsland een nieuwe, revolutionaire schrijversgeneratie had aangediend als 'das junge Deutschland', ontstond in Frankrijk 'La Jeune France' en in België 'La Jeune Belgique'. De ringbaardjes symboliseerden hun internationale verbondenheid. Nederland bleef niet achter en kon zich al spoedig beroemen op 't Jonge Holland'. Dat openbaarde zich in de 'Leidsche Kring', een gezelschap van universiteitsstudenten die met vaardigheid de pen hanteerden. Middelpunt van die kring werd weldra Nicolaas Beets, die toen al enige faam had verworven door het vervaardigen van romantische gedichten. In 1833 richtten die Leidse studenten een vereniging op: de 'Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid', waarvan een zekere Bernard Gewin (1812-1873) de eerste voorzitter werd.

JONG HOLLAND

Beets, Kneppelhout, Hasebroek en de andere leden van de Leidse Kring vormden, volgens de literatuurhistoricus Jan ten Brink, 'het eerste Jonge-Holland'. Toen de jeugdijaren van deze schrijvers vergleden waren, bleef de uitdrukking 't Jonge Holland' in gebruik. Gedurende de hele negentiende eeuw diende ze ter aanduiding van de jongste generatie van dichters en schrijvers. Vanzelfsprekend werd die aanduiding om de twintig à dertig jaar, met meer of minder nadruk, door een nieuwe lichter van schrijvende jongeren opgeëist. Na Beets en zijn Leidse Kring kwamen de schrijvers van '50 aan het woord en die aarzelden niet zichzelf tot 't Jonge Holland' uit te roepen. Tot hen behoorde Hendrik de Veer die, toen hij zijn Trou-Ringh schreef, op de titelpagina aangaf voor wie de boodschap van zijn boek bestemd was: 'voor 't Jonge Holland'. Maar ook voor hem en zijn leeftijdgenoten ging de tijd voorbij. Ook zij werden ouder en moesten op hun beurt de erenaam afstaan aan een volgende generatie, de generatie van '80. Die zou er overigens slechts korte tijd aanspraak op maken, want al spoedig na hun optreden raakte de term in onbruik en sprak iedereen over de 'Tachtigers', de onuitwisbare naam waarmee 'de mannen van '80', Jacques Perk, Willem Kloos, Herman Gorter, Lodewijk van Deyssel, Frederik van Eeden en anderen, de literatuurgeschiedenis binnentraden.

OUD HOLLAND

Bij het verschijnen van de Tachtigers was de vernieuwingsgolf van de dertiger jaren zo goed als vergeten. 't Jonge Holland' van toen was intussen stokoud geworden. Wat Beets en de zijnen in hun tijd hadden gepresteerd, werd door de jongeren als overleefd beschouwd en genadeloos weggehoond. Hoewel niet door de Nederlandse uitgevers, die maar al te goed beseften, dat juist die oude schrijvers het meest gelezen en het best verkocht werden. In de eerste jaren na 1880 bereikten de oudere, gevestigde schrijvers nog de hoogste oplagecijfers. De *Camera Obscura* beleefde herdruk op herdruk en zelfs met *Waarheid en Dromen* van Hasebroek was dat nog steeds het geval. Die boeken waren langzamerhand aan een jubileum toe, dat inderdaad gevierd werd, en zelfs met enige luister.

'JUBELJAREN'

De eerste jubilaris was Beets. In 1887 verscheen van hem een fraai uitgevoerd boekwerk: *NA VIJFTIG JAAR* door Hildebrand. Eigenlijk kwam dat boek twee jaar te vroeg, maar daarvoor had Beets een verklaring:

NA VIJFTIG JAAR. Het is nog niet volkomen vijftig, het is pas achtenveertig jaar geleden dat de 'Camera Obscura' haar intrede deed in de wereld der lezenden, maar hare oudste opstellen dagteekenden toch reeds van 1836 en '37, en de maatschappij, waarin alle den lezer verplaatsen, is die van vóór een volle halve eeuw.

Dit boek van Beets vormde als het ware een handleiding tot de bestudering van de *Camera Obscura*. De schrijver van dat onsterfelijke boek vond het nodig, gedetailleerde toelichtingen te verstrekken bij situaties die zich in de *Camera* voordeden, bij namen van personen die erin werden genoemd en bij

verouderde woorden en uitdrukkingen die hij gebruikt had. Hij legde bijvoorbeeld uit wat een ‘jeune france’ was en waarom de Leidse studenten dat ding zo trots hadden gedragen.

In 1890 kwam Hasebroek aan de beurt met zijn boek *Waarheid en Droomen door Jonathan*. De ‘Heeren Uitgevers’ hadden Hasebroek aangespoord, het voorbeeld van Beets na te volgen en ter gelegenheid van dit ‘jubeljaar’ een toelichting bij zijn *Waarheid en Droomen* te schrijven. De uiteenzetting hoefde niet zo uitvoerig te zijn, want ze zou als Naschrift aan de tekst van het boek worden toegevoegd. Vanaf 1891 (achtste druk) verscheen *Waarheid en Droomen* met het ‘NASCHRIFT – Losse bladzijden uit de geschiedenis van het boek’, dat enkele tientallen bladzijden beslaat.

Het Naschrift van Hasebroek (Jonathan) zal menige lezer hebben ervaren als een verrijking van het boek. Het stuk is geschreven in dezelfde mijmertoon als de rest van het werk en vormt daarmee een harmonisch geheel. Hasebroek pakte het anders aan dan Beets. Hij ging minder zakelijk te werk, was minder gedetailleerd en kruide zijn verhaal met anekdotes die zich rond de schetsen uit *Waarheid en Droomen* hadden voorgedaan. Uitleggen deed hij maar weinig en dat hoefde hij eigenlijk ook niet te doen. Het taalgebruik in zijn boek was eenvoudig en schiep weinig problemen voor de lezer. Bovendien was het boek minder tijdgebonden. Hasebroek beseftte dat zelf:

Jonathan is geen romanschrijver, hij is slechts een mijmeraar, een meesterdroomer: wat hij mededeelt behoort meer tot de geschiedenis van den inwendigen, dan van den uitwendigen mensch, welke eerste uiteraard aan minder verandering onderhevig is. Wat dus op het laatste gebied ook hier te vragen of natevorschen overig blijft, is niet van genoeg belang om er een afzonderlijke rubriek voor te openen. Ik acht mijn lezer schrandere genoeg om hier in de meeste gevallen zich zelve te helpen.

VLERK

Een van de bekendste verhalen uit *Waarheid en Droomen* gaat over ‘De Huisklok’. Het is een nogal sombere overpeinzing, waarin Jonathan, turend naar zijn klok, zijn gedachten laat gaan over de kortstondigheid van het menselijk bestaan. Die klok geeft daar alle aanleiding toe, doordat ze als opschrift draagt: ‘Una ex his hora mortis. Een van deze is uw doodsuur’.

In zijn Naschrift bij *Waarheid en Droomen* vertelt Hasebroek, dat hij ooit bezoek kreeg van een man, die zichzelf voorstelde als ‘een groot Jonathans-vriend, een trouw lezer, bewonderaar en liefhebber’ van het boek *Waarheid en Droomen*. De man was gekomen, omdat hij zo graag die huisklok eens wilde zien. Dat was bijzonder pijnlijk geweest, want de schrijver bezat helemaal niet zo’n klok. Hij had die klok wel gekend, maar dat was vroeger, in het huis van zijn ouders.

Jonathan vertelt vervolgens dat twee vrienden hem later een klok cadeau hebben gedaan, waarop die ontluisterende spreuk werkelijk te lezen stond. De vrienden hadden op die klok de beginletters van hun namen laten aanbrengen: een B. en een G. Achter die twee letters gingen bevriende schrijvers schuil, vertelt Jonathan: Hildebrand en Vlerk. De B. is onmiddellijk te doorzien, want die verwijst naar Beets (Hildebrand), maar wie met de G. wordt bedoeld, is raadselachtiger. Jonathan noemt hem Vlerk. Maar wie was die Vlerk?

BERNARD GEWIN

Bernard Gewin, de eerste voorzitter van de Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid, heeft ook geschreven, maar verder dan één boek kwam hij niet. Van dat éne boek werd toen ook nog meteen gezegd, dat het niet meer was dan een slechte imitatie van Dickens' *Pickwick-papers*. Begrijpelijk dus dat Gewin weinig faam verwierf en dat zijn naam slechts sporadisch opduikt in de boeken over literatuurgeschiedenis.

Bernard Gewin werd in 1812 geboren, in Rotterdam aan de Nieuwe Haven. In 1830 ging hij naar Leiden om theologie te studeren, een plan waar voorlopig weinig van kwam. Juist in die tijd raakte Nederland in strijd verwickeld met de Belgen, die zich van de Noordelijke Nederlanden los wilden maken en hun zelfbeschikkingsrecht opeisten. Bernard Gewin nam vrijwillig dienst en werd, met J.P. Hasebroek, Gerrit van de Linde (*De Schoolmeester*) en Jan Pieter Heye, ingedeeld bij de studentencompagnie *De Leidsche Jagers*. Pas toen zij 'Van de Brabandsche Campagne bij de Leidsche Champagne' waren teruggekeerd, kon met de studie een serieus begin gemaakt worden. Gewin studeerde af in 1838 en werd vervolgens predikant. Hij stierf in 1873.

Toen in 1833 de Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid werd opgericht, gebeurde dat op de studentenkamer van Bernard Gewin, op de Apothekersdijk 5 in Leiden. De gastheer zal tot voorzitter van de rederijkerskamer gekozen zijn op grond van kwaliteiten die nu niet meer zijn te achterhalen. Wel staat vast, dat hem die taak niet werd toevertrouwd op grond van bijzondere letterkundige verdiensten. Gewin schreef maar één enkel boek en dat verscheen pas na zijn Leidse tijd.

In Amsterdam had je indertijd de uitgever Hendrik Frijlink die het maandblad 'Leeskabinet' op de markt bracht, waarin de vertaling van Dickens' *Pickwick-club* in afleveringen werd gepubliceerd. Bij die uitgever verscheen ook, in twaalf afleveringen van vierentwintig bladzijden elk, het verhaal van Bernard Gewin: *Reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud en zijn vrienden*. Gewin bracht het relaas uit onder de schuilnaam VLERK.

Het verhaal over *Joachim Polsbroekerwoud*, de Nederlandse *Pickwick*, sloeg blijkbaar niet erg aan bij het lezerspubliek, want het bleef in de negentiende eeuw bij die eerste publicatie. Pas in 1902 volgde een tweede druk van het boek, met een korte inleiding, geschreven door W.F.C. van Laak.

Rond 1900 ontdekte Van Laak de twaalf afleveringen, waarin het verhaal over de *Reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud en zijn vrienden* stond afgedrukt. Het was voor hem een belevens vol nostalgie. Als jongen had hij dat verhaal gelezen en het hogelijk gewaardeerd, omdat er aardige plaatjes bij stonden en de humor ervan hem erg aansprak. In zijn familie ging het altijd door voor 'dat grappige boek van Oome Bernard – Bernard Gewin – die het als student of proponent geschreven had'.

De schrijver was wel niet rechtstreeks van de familie, maar het scheelde toch niet veel, want hij was de zwager van eene tante van mij. Hij kwam als student nog al eens op de pastorie te Oudshoorn bij Leiden een bezoek brengen en was dan zeer vriendelijk voor mijne zuster, toenmaals nog een kind. 'Oome Barend', – zoo werd hij nog dikwijls genoemd, – was dus een huisvriend, aan wien men ook later gaarne dacht. Hij studeerde te Leiden in dezelfde jaren, toen daar ook nog twee andere Theologen waren, zijne vrienden Nicolaas Beets en Johannes Petrus Hasebroek; dit drietal ging ook vriendschappelijk om met J.

Kneppelhout, die evenwel een jurist was, zonder examens te doen. Zij vormden een soort van clubje en hielden veel van letterkunde. Zij hadden als talentvolle jonge mannen iets later elk een boek geschreven onder een' aangenomen naam. De een was Hildebrand, de ander Jonathan, de derde trad op als Klikspaan.

Hij, Gewin, had den naam van Vlerk aangenomen.

Van Laak betreurde het dat het werk van Bernard Gewin praktisch onvindbaar was geworden. Ooit was hem ter ore gekomen, dat zelfs Kneppelhout, die in 1885 overleden was, zijn eigen exemplaar van de Reisonthoeninge van Joachim Polsbroekerwoud en zijn vrienden was kwijtgeraakt. Het werk moest herdrukt worden, meende Van Laak, vooral ook omdat het een tijdperk uit de literatuurgeschiedenis vertegenwoordigde.

'ROMANTISCHE SCHOOL'

Van Laak beschouwde de richting van Beets en de zijnen als een 'Romantische school'. In hun tijd – zo zet Van Laak uiteen – was het enthousiasme over de Klassieken bekoeld, door verschillende oorzaken, maar met name doordat 'de wereldbeschouwing en de nieuwerwetsche gevoelens' niet meer met de Klassieke woordenschat en Klassieke zinsbouw tot uitdrukking te brengen waren. Enkele geleerden probeerden het nog wel, 'maar het groote publiek bleef daar koud voor en liet zich op den duur niet bedotten'. Schrijvers die van de Oude letteren hoegenaamd niets hadden meegekregen, begonnen succes te oogsten, in het buitenland en later ook in Nederland. De volkskunst uit vroegere tijden stond nu model. Die werd bestudeerd en nagevolgd, zodat je geen geleerdheid meer nodig had om van de letteren te kunnen genieten. De kunstenaars en de schrijvers waren op zoek naar het gewone en alledaagse, naar het menselijke. Zelfs in de oude bijbel probeerden zij dat te ontdekken. Het buitenissige maakte plaats voor het eigene, 'het echt nationale'.

De deftigheid en stijfheid, die men zich eigen had gemaakt, denkende dat dit bij de Grieken en Romeinen zoo was en die men dus ook had willen nabootsen als de eenige, ware, orthodox Klassieke manier, ze werd eenvoudig uitgelachen en ter zijde gesteld.

De Natuur, die men niet meer door de oogen der Grieken of Romeinen, der geleerden of pedanten bekijken wilde, maar die de gansche wereld door Buffon had leeren kennen en door Rousseau had leeren liefhebben, de natuur en de rede, beide door de Fransche omwenteling op den troon gezet, ze werden voortaan met ongekende geestdrift als een nieuwe ontdekking geprezen en gevierd.

Het oude had afgedaan – schreef Van Laak in zijn inleiding bij Joachim Polsbroekerwoud – veel van wat 'lang voor heilig en onaantastbaar gegolden had', werd overboord gegooit. Niet de Klassieken waren het voorbeeld voor de 'Romantische school', maar Byron en Walter Scott, Goethe, Schiller, Lamartine en Victor Hugo. Beets, Hasebroek, Kneppelhout en Gewin dweepten met die schrijvers.

Beets en Hasebroek in het bijzonder waren 'onder den indruk geraakt van wat de Engelschen humor hebben genoemd'. De 'toekomstige Zondagspredikers' – aldus Van Laak – traden nu op als 'let-

terkundige alledagpredikers'. Gewin/Vlerk moest in één adem met hen worden genoemd, vond Van Laak, ook al had deze schrijver 'het niet zoover gebracht in het aantal herdrukken'. Vlerk had, naar het oordeel van Van Laak, een leuk boek geschreven, waarin het Oudhollandse burgermannetje Polsbroekerwoud en zijn vrienden voor de nodige afwisseling zorgden en leven brachten in de 'Romantische brouwerij'.

JOACHIM POLSBROEKERWOUDE

In de dertiger jaren, op een tijdstip tussen 1836 en 1840, maakte Gewin met enkele vrienden een buitenlandse reis, die twee maanden in beslag nam. Ze verplaatsten zich met de vervoermiddelen van die dagen: met rivierstoomboten en, naar gelang van de weersomstandigheden, met open of dichte rijtuigen. De reis ging van Rotterdam naar Milaan vice versa via de route die toen internationale faam had verworven. Door Nederland en Duitsland volgden ze de Rijn en vervolgens reisden zij langs een wat grilliger lijn door Zwitserland naar Noord-Italië.

Voor Nederlanders die zich een buitenlandse reis konden veroorloven, was de Rijn-route, die goed bevaarbaar en begaanbaar was, een vanzelfsprekendheid geworden. In het dal van de Rijn, vooral in het gedeelte tussen Bonn en Mainz, moest je geweest zijn. Velen waren er trouwens al geweest. Een sterke aantrekkingskracht ging uit van de badplaatsen, waar de casino's met hun speelbanken en andere gemakkelijkheden alles boden waar wereldse, wufte toeristen maar behagen in konden scheppen. Werelds en wuft waren Polsbroekerwoud en zijn vrienden zeker niet. Zij werden meer aangesproken door de schoonheid van het landschap en de sprookjesachtige sfeer van het Rijndal. Toch verzuimden zij niet, een blik in een casino te werpen.

Veel negentiende-eeuwse schrijvers zijn in het Rijndal geweest en hebben daar steden, dorpen, kastelen en ruïnes bezichtigd. In hun reisverslagen maken ze melding van hun bezoeken aan Rolandseck, aan Königswinter met de Drachenfels. Ook het eiland Nonnenwerth wordt altijd genoemd en natuurlijk ook de Loreley.

Jacob Geel, hoogleraar uit Leiden was er al in het begin van de eeuw. Hij vertelde erover in 'Over het reizen', een relaas dat hij voorlas tijdens een bijeenkomst van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in Leiden. Zeer bekend van hem is ook een prozastuk, waarin hij een 'Gesprek op den Drachenfels' heeft beschreven, dat hij daar ooit gevoerd zou hebben met twee collega-hoogleraren uit Bonn. Misschien heeft hij tijdgenoten aangespoord om een reis daarheen te ondernemen.

De weg langs de Rijn bleef een favoriete route en werd alleen nog maar drukker, toen later in de eeuw een spoorlijn op de rivieroever werd aangelegd. In 1861 maakte François HaverSchmidt een treinreis langs de Rijn en hij was verrukt over het landschap in het Rijndal en het aangrenzende Zevengebte. Enthousiast sprak hij erover op een bijeenkomst van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Bernard Gewin legde zijn reiservaringen vast in verhaalvorm. In de feuilleton dat hij erover schreef, liet hij Joachim Polsbroekerwoud en zijn vrienden de reis ondernemen die hij zelf eerder had gemaakt. Wat in het buitenland te zien en te horen was, welke geneugten van culinaire en andere aard de toerist daar te wachten stonden, daarover worden de lezers uitvoerig ingelicht door middel van een avontuurlijk verhaal.

Speciale aandacht krijgen hun ontmoetingen met reizende Nederlanders en buitenlanders. Die ontmoetingen kunnen heel verschillend uitpakken: vaak zijn ze aangenaam, soms vervelend en een enkele keer curieus. Zo maken de vrienden kennis met een Duitse vader en zijn twee dochters, die al heel wat reizen achter de rug hebben. De vader blijkt een welgestelde liberaal te zijn, die van oordeel is dat reizen een noodzakelijk onderdeel vormen van een verantwoorde opvoeding. Wie geen geld heeft om zijn kinderen te laten reizen, moet geen kinderen nemen, zegt hij.

Mijne kinderen moeten de wereld zien, zij moeten de mensen doorgronden, zij moeten goed en kwaad leren kennen, om met eigen verstand eene keus te kunnen doen. (...)

Laat ze kwaad doen, als zij geen bons sens genoeg hebben om het goede te verkiezen; maar, in 's Hemels naam geene vooroordelen, geene blinde navolging, geen deugdliefde omdat Mama deugdzaam was. Zij zijn mensen, die op zichzelf staan, zij moeten onafhankelijk wezen; dit denkbeeld prent ik altijd mijnen kinderen in.

De vrienden verfoeien de opvoedkundige ideeën van de liberaal en de schrijver Vlerk, die in het verhaal geregeld om de hoek komt kijken, deelt hun mening. Je krijgt de indruk dat Vlerk de liberaal met opzet karikaturale uitspraken in de mond legt, bijvoorbeeld over de rol van de moeder.

Dat is het juist, Mijnheer! die moeders, die wijvenpraatjes van wreedheid, die laffe teerhartigheid. Het is eigenlijk jammer, dat de kinderen moeders moeten hebben.

Die man raaskalt, constateren de vrienden: zie maar eens hoe hij ‘in zijn hooge verlichtheid schepingsfouten’ meent te ontdekken. Begrijpelijk dat de dochters hun vader niet helemaal serieus nemen. Een van hen vertelt zelfs, dat ze het gezelschap en de praatjes van haar vader niet op prijs stelt.

Ik harmonieer niet erg met hem in gevoelens. – zegt ze – Ik hou over het algemeen niet van oude Heeren; ze zijn meestal te zeurig.

Vlerk verwerkt eigen reisherinneringen en persoonlijke inzichten in zijn verhaal, dat desondanks vlot te lezen is. Er zit afwisseling in en zelfs zo nu en dan enige spanning. Het is ook humoristisch, maar de humor doet wel nogal kinderachtig aan. Het zijn de grapjes die je in kinderboeken aantreft, bijvoorbeeld bij Dik Trom en zijn vrienden. Vervelend is het boek niet te noemen. Het is maar zelden prekerig en zelfs waar de moraal ter sprake komt, blijft de luchtige toon doorgaans gehandhaafd.

Die luchtige toon lijkt even te wijken bij een bezoek aan Baden-Baden. Wat ze daar allemaal gezien hebben! Het ontlokt een van de vrienden – de olijkerd van het gezelschap – de opmerking, ‘dat men zich te Baden niet alleen in bronwater, maar ook in allerlei genoegens kan baden’. De vrienden zijn er niet over te spreken. Ze houden wel van een goede maaltijd en van een stevig glas Rijnwijn, maar wat er in die wulpse badplaatsen nog meer te genieten valt, kan hun goedkeuring niet wegdragen. Vlerk

zelf wordt er waarachtig sarcastisch door, – niet lang overigens, want al gauw keert de vrolijke toon bij hem terug.

Wanneer men, na eene goed gelukte badkuur, aan eene welvoorzene tafel in het Conversationshaus te Baden neêrzit, en 's avonds in een wulpschen dans eene dartele schoone in zijne armen drukt, haalt men de schouders op over den bekrompene van geest, die in ouden tijd, gereinigd uit de badwateren van Bethesda opklimmende, terstond zijne schreden naar den Tempel des Heeren rigtte.

Het was ongelukkig voor onze vrienden, dat zij niet liberaal genoeg opgevoed en niet diep genoeg in den geest der wereld doorgedrongen waren, om zich terstond met vrijmoedigheid in de armen van dit schuldeloos genot te storten. Na een paar uren in de zaal te hebben doorgebracht, was het sommigen hunner benaauwd geworden; zij zochten de vrije lucht; anderen verklaarden openhartig, dat zij tegen zoo veel verleiding niet bestand zouden wezen; Torteltak betuigde, dat hij geen acht dagen in deze omgeving zou willen doorbrengen, zonder de vergunning om aan alle kwaad toe te geven, en zoo slecht te zijn, als hij zou willen.

PICKWICK

Dat Bernard Gewin zich bij het schrijven van zijn Joachim Polsbroekerwoud had laten inspireren door de Pickwick-papers van Dickens was voor iedereen duidelijk. De afleveringen van het Nederlandse verhaal en die van de Pickwick-vertaling leken op elkaar als twee druppels water. Van Laak, die beide uitgaven bij de hand had, constateerde duidelijke overeenkomsten naar inhoud en uiterlijke vorm.

Het geheel valt merkwaardig in het genre van Dickens: hoofdonderwerp, stemming, stijl, platen en titelversiering. Bij den eersten oogopslag herkent men de uitgave van de Pickwick.

Iemand die een beetje thuis was in de literatuur, kon Vlerks verhaal over Joachim Polsbroekerwoud niet lezen zonder voortdurend aan Dickens' Pickwick-club herinnerd te worden. Iedere vergelijking viel pijnlijk uit voor Vlerk. De Nederlandse schrijver kon in geen enkel opzicht wedijveren met de Engelse grootmeester in de vertelkunst, zodat het oordeel over zijn boek wel vernietigend moest uitvallen.

Op 31 maart 1836 verscheen in Engeland de eerste aflevering van de Pickwick-papers en de schrijver Dickens had het er niet direct gemakkelijk mee. Zijn lezers hadden een paar maanden nodig om te wennen aan het gekke verhaal over Pickwick en zijn club. Pas na enkele afleveringen, in augustus 1836, had Dickens het publiek voor zich gewonnen. Maar toen was het ook overduidelijk, dat Dickens met de schepping van zijn Pickwick-figuur een meesterlijke zet had gedaan.

Pickwick werd aan de Engelse lezers voorgesteld als een komische, enigszins wereldvreemde figuur. Hij werd beschreven – en getekend! – als een dik mannetje met een kaal hoofd, dat door een klein brillette met grote ronde glazen de wereld inkeek. Hij had het voorkomen van een groot geleerde en in de ogen van zijn clubgenoten was hij dat ook. Voor hen had hij zijn wetenschappelijke kwaliteiten ruimschoots bewezen door de vijvers van Hamptstead 'tot op de bronnen' te bestuderen en

het resultaat van zijn onderzoek vast te leggen in zijn ‘Beschouwingen over de Oorsprong der Hamptstead Vijvers, met enkele Nevenbemerkingen, de Theorie der Stekelbaarzen betreffende’ (vertaling: Godfried Bomans).

Pickwick was ervan overtuigd, dat hij meer moest gaan reizen, zodat hij gelegenheid zou krijgen om zijn werkterrein te verleggen en zijn horizon te verbreden. Tijdens een vergadering van zijn club werd besloten, dat de grote man een studiereis zou ondernemen en dat hij daarop vergezeld zou worden door drie medeleden van zijn club: Tupman, Winkle en Snodgrass.

De vier reizigers die in het verhaal van Dickens optreden, verschillen nogal van karakter. Pickwick is ‘een man van gevoel en scherp verstand’, altijd even waardig in zijn optreden, zelfs als zijn hoed door de wind wordt meegenomen of, tijdens een politieke meeting, over zijn ogen, neus en mond wordt geslagen. Snodgrass is een dichter, Winkle een jager en Tupman is iemand die voornamelijk belangstelling heeft voor vrouwen. Telkens als zich iets van belang voordoet, reageren de reizigers op de gebeurtenis, maar ieder van hen doet dat op zijn eigen manier, helemaal in overeenstemming met zijn aard en zijn belangstelling.

Vlerk heeft dit idee van Dickens overgenomen. Ook bij hem bestaat het reisgezelschap uit personen met sterk uiteenlopende karaktertrekken en ook zij reageren overeenkomstig hun aard op alles wat zich tijdens hun reis voordoet. De manier waarop Vlerk dit dickensiaanse procédé toepast legt de zwakke kant van zijn schrijverschap bloot. Wat bij Dickens een heel grappig effect heeft, mislukt bij Vlerk, vooral doordat de uitspraken van de verschillende reizigers tamelijk gezocht en goedkoop aandoen.

Maar Vlerk heeft ook iets eigens. Zijn hoofdfiguur Joachim Polsbroekerwoud is geen kopie van Pickwick. Hij maakt wel dezelfde bedaarde indruk – behalve als het eens helemaal misloopt – maar hij is geen geleerde en heeft ook niet de ambitie om dat ooit te worden. Hij heeft gestudeerd, is jurist, maar doet niets met zijn kennis en leest zelden of nooit een boek. Vlerk over zijn hoofdfiguur:

Hij behoorde tot die gelukkigen, die verwonderlijk weinig hartstogten te bestrijden hebben, die eene gemakkelijke ledigheid de aangenaamste occupatie rekenen, en die even weinig dorst naar genot als naar kennis hebben.

Een van Joachims reisgenoten lijkt op Tupman: hij is specialist in vrouwenzaken en wordt geregeld verliefd. De andere reizigers, de droefgeestige romanticus Holstaff en de eeuwige mopperkont De morder, vinden hun evenbeeld bij Dickens niet. De duidelijkste afwijking van het Engelse voorbeeld ontstaat doordat Vlerk nog een vijfde figuur aan het reisgezelschap heeft toegevoegd, – waarschijnlijk om zijn verhaal humoristischer te maken. Die vijfde reiziger is Veervlug, een man die op iedere gebeurtenis reageert met een woordspeling, want hij is een liefhebber van ‘calembours’.

Vlerk heeft Dickens niet weten te evenaren en hem op geen enkel punt overtroffen. Wel is hij erin geslaagd, een levendig verhaal te schrijven, dat verrassend vlot te lezen is, – een verdienste die met één enkele herdruk eigenlijk onderbeloond is. Zijn boek over de Reisontmoetingen van Joachim Pols-

broekerwoud en zijn vrienden verstrekt weinig interessante informatie over de bezochte landen, maar het is aardig om te lezen voor wie op een gemakkelijke manier kennis wil maken met de generatie van 1830, 'het eerste Jonge-Holland' uit de negentiende eeuw.